

Augustovo Umění práce. K myšlenkovému pozadí a otázce adresáta prakticko-teologického spisu¹

Tabita Landová

Augusta's Umění práce. On the Intellectual Background and the Addressee of the Practical Theological Treatise. The study demonstrates that the intellectual roots of Augusta's treatise *Umění práce díla Páně služebného* [The Art of Servant Work on the Work of the Lord] (1550, printed in 1560) should be sought in the time before his incarceration, probably already in the first half of the 1540s. In this time the enchantment with Lutheranism was slowly fading away among the Bohemian Brethren and the need of the church renewal resulted in a gradual return to the domestic tradition, especially to the doctrine of Luke of Prague. Further, the study reviews the assumption of Joseph Theodor Müller that the treatise was written at the request of a young priest mediating the contact between Augusta in prison and the Unity in 1550. It proposes a new surmise that it could have been written in the context of a mutual correspondence between two prisoners, Jan Augusta and Jakub Bílek, who had a very close relationship to each other like father and son.

Keywords: Jan Augusta; the Unity of the Brethren; Practical Theology; Jakub Bílek; Umění práce díla Páně služebného

Spis Jana Augusty *Umění práce díla Páně služebného*, dokončený roku 1550 a tiskem vydaný roku 1560,² je jedním z mála jeho děl, které nejsou psány v polemickém duchu. Spis je naopak prodchnut otcovskou něhou a laskavostí, moudrostí, vyzrálým nadhledem, snahou povzbudit v poslání duchovního a dodat naději. Mezi Augustovými spisy se jedná o výjimečné dílo, jehož rukopis – jak dokládá „Předmluva starších bratří k kněžím“ – vzbudil v jednotě bratrské mimořádně kladný ohlas.³ Díky

¹ Tato studie byla vypracována v rámci projektu GA ČR č. 16-09001S „Kázání a homiletická teorie Jana Augusty v kontextu homiletiky Jednoty bratrské“.

² JAN AUGUSTA, *Umění práce díla Páně služebného dary a milostmi od Krista Pána služebnikuom od něho poslaným danými a svěřenými. K vzdělání svatých v jednotu těla jeho v obnovení jich. Vydané od bratří starších spolu bratřím kněžím k oblíbení a k žádosti jejich*, s. l. 1560. (*Knihopis*, č. 855.)

³ Srov.: „Jakož ste, bratří naši milí, za tuto knížku [...], oblíbeně ji sobě, žádali nás, aby vám od nás vydána byla, že ji za pravidlo sobě míti chcete, což jsme vám učiniti připověděli, protož teď tomu dosti činíme a vám ji, bratří milí v Pánu, zpravenou vydáváme.“

němu se dočkalo knižního vydání a fakticky nahradilo starší a poněkud těžkopádné *Zprávy kněžské* (1527) Lukáše Pražského.

Postavení stěžejní prakticko-teologické příručky si spis držel ještě na konci 16. století. Usnesení úzké rady z roku 1592 nás zpravuje o tom, že se na program jejího jednání dostal návrh na nové vydání *Zpráv kněžských*, který byl však zamítnut s poukazem, aby kněží četli „menší knihu, kněžím vydanou“ a „nabývali umění, jak by se při svém povolání chovati měli“ z čtení Písma svatého, rad od starších a z pobožné práce.⁴ Velmi pravděpodobně se jedná o odkaz na *Umění práce*.

O spisu, který byl z pochopitelných důvodů vydán anonymně, pak po dlouhá staletí nemáme žádné zprávy. Záznam o něm nepodává ani Koniášův *Klíč kacířské bludy k rozeznání otvírající* z roku 1729, ani jeho pozdější vydání z roku 1749.⁵ Mlčí o něm rovněž *Index Bohemicorum librorum prohibitorum* z roku 1770.⁶ První zmínku o něm v novodobé literatuře nacházíme až u Josefa Jungmanna.⁷ Spis posléze upoutal pozornost moderních badatelů v první polovině 20. století. Joseph Theodor Müller roku 1931 identifikuje jako jeho autora Jana Augustu, určuje také jeho adresáta a stručně popisuje jeho obsah.⁸ Vzhledem k tomu, že neuvádí signaturu žádného konkrétního tištěného exempláře, je možné, že znal dílo pouze z popisu, který pořídil Jan August Pokorný v Drážďanech roku 1757 a nyní je uložen v Herrnhutu.⁹

Na význam spisu v kontextu domácí i evropské prakticko-teologické tvorby o deset let později upozornil František Bednář, podle něhož „jednota v něm učinila první pokus, dáti bratrským kněžím nástin celé jejich činnosti a zobraziti předpoklady, pole, metody a cíle jejich práce“.¹⁰ Bednář vyzdvihl rovněž jedinečnost díla v kontextu reformace světové, kde *Umění práce* „předstihuje západní reformaci o celé století“. Představuje totiž

(FRANTIŠEK BEDNÁŘ [ed.], Jan Augusta: Umění práce díla Páně služebného, *Věstník Královské české společnosti nauk: třída pro filosofii, historii a filologii* [1941], č. II, 1–139, 53.)

⁴ ANTONÍN GINDELY (ed.), *Dekrety Jednoty bratrské*, Praha: Kober, 1865, 260.

⁵ ANTONÍN KONIÁŠ, *Clavis Haeresim claudens et aperiens*, Hradec Králové: Václav Jan Tybely, 1729. Týž, *Clavis Haeresim claudens et aperiens*, Hradec Králové: Jan Kliment Tybely, 1749.

⁶ *Index Bohemicorum librorum prohibitorum, et corrigendorum ordine alphabeti digestus*, Praha 1770.

⁷ „Umění práce, díla Páně služebného atd., vydané od bratří starších. Vytíštěno MDLX, (v Prostějově u J. Günthera) v 8. Rkp. nalézá se v Herrenhutě.“ (JOSEF JUNGMANN, *Historie literatury české, aneb soustavný přehled spisů českých s krátkou historií národu, osvícení a jazyka*, Praha: České muzeum, ²1849, IV. 1729.)

⁸ JOSEF THEODOR MÜLLER, *Geschichte der Böhmischen Brüder*, 2. Bd., 1528–1576, Herrnhut: Missionsbuchhandlung, 1931, 293–295.

⁹ Herrnhut, Unitätsarchiv: AB II R 1, Nr. 11 aa.

¹⁰ BEDNÁŘ (ed.), Jan Augusta: Umění, 4.

„první nástin oné teorie a získává si tak *prioritu* mezi ostatními církvemi reformačními na poli t. zv. *praktické teologie*“.¹¹ Bednář rovněž připravil novodobou edici spisu podle neúplného exempláře Národní knihovny¹² a chybějící strany 237–271 doplnil podle herrnhutského opisu.¹³ Je zřejmé, že exemplář Knihovny Národního muzea, který postrádá pouze titulní list, mu v době přípravy edice nebyl známý.¹⁴ Bednářova obsáhlá předmluva k edici a jeho pozdější německá studie představují dosud nejobsáhlejší práce o tomto díle.¹⁵

V kontextu současného bádání o díle Jana Augusty, při němž došlo k identifikaci několika jeho spisů (rejstříku biblických perikop v úpravě Jana Černého,¹⁶ obsáhlé postily, tzv. *Summovníku*¹⁷ a nejnověji spisu *Dialog, to jest, Dvou formanů rozmlouvání*, který byl dosud připisován Adamu Šturmovi),¹⁸ se předmětem výzkumu stalo také *Umění práce*. Ve světle nejnovejších poznatků vyvstává otázka po jeho myšlenkovém pozadí, totiž otázka, jaké konkrétní ideové směry byly určující pro jeho vznik a podobu. S tím úzce souvisí otázka po vztahu prakticko-teologické teorie obsažené v *Umění práce* k Augustovu reformnímu homileticko-liturgickému pro-

¹¹ Tamtéž.

¹² Praha, NK ČR: 54 F 1122 neúplné.

¹³ Dosud jediná česká edice: FRANTIŠEK BEDNÁŘ (ed.), Jan Augusta: Umění práce díla Páně služebného, *Věstník Královské české společnosti nauk: třída pro filosofii, historii a filologii* (1941), č. II, 1–139.

¹⁴ Praha, KNM: 35 F 18 bez tit. l. Opis ve srovnání s originálním tiskem vykazuje modernější pravopis a drobné odchylky, které však nic nemění na smyslu textu.

¹⁵ BEDNÁŘ (ed.), Jan Augusta: Umění, 4–49. TÝŽ, Zwei Versuche der alten Brüderunität um einen Aufbau der praktischen Theologie im 16. Jahrhundert (Lukášovy Zprávy kněžské a Augustovo Umění práce), *Theologische Zeitschrift* (Basel) 8 (1952), 357–385.

¹⁶ Blíže ELIŠKA BAŤOVÁ, Koncepce liturgického roku v hymnologické činnosti Jana Augusty, *Hudební věda* 49 (2012/1–2), 33–44. TÁŽ, Augustovo Registrum aneb Zpráva, co se kdy a o čem čísti má a jeho kontext: nové pohledy, in: P. HLAVÁČEK (ed.), *O Felix Bohemia! Studie k dějinám české reformace*, Praha: FF UK, 2013, 195–213. TABITA LANDOVÁ, Lekcionář Jana Augusty a jeho role v bratrském sporu o perikopy, *Listy filologické* 135 (2012/3–4), 333–365. TÁŽ, *Liturgie Jednoty bratrské (1457–1620)*, Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2014, 133–142.

¹⁷ Spis identifikoval roku 2012 Jiří Just (viz jeho studii v tomto čísle *Studii a textů ETF*: Jiří JUST, Summovník Jana Augusty a jeho dochování. Příspěvek k tématu bratrské knižní kultury a k možnostem jejího dalšího výzkumu). Další nejnovejší literatura k *Summovníku*: KATEŘINA ŠMÍDOVÁ, *Ortografie Augustova Summovníku*, Praha: FF UK, 2013 [nepublikovaná dipl. práce]; LANDOVÁ, *Liturgie*, 124–133; ELIŠKA BAŤOVÁ, Prolegomena k interpretaci a dataci nově objeveného Augustova Summovníku, *Clavibus unitis* 5 (2016), 1–16; příspěvky v tomto čísle *Studii a textů ETF*: ROBERT DITTMANN, Textologie perikop Augustova Summovníku; KATEŘINA KUBANOVÁ, Augustův Summovník a jeho grafická podoba.

¹⁸ K argumentům pro Augustovo autorství viz TABITA LANDOVÁ, Zjevná a skrytá skutečnost. Pojetí církve Kristovy u Jana Augusty, *Listy filologické* 140 (2017/3–4), 375–405.

gramu, jehož plodem byl nový rejstřík perikop koncipovaný podle článků Apoštolského vyznání víry a s ním korespondující *Summovník*.

Již dříve si badatelé povšimli, že v *Umění práce* se zřetelně zrcadlí Augustova koncepce kázání podle Apostolika, a to v kapitole o Božím slovu a o kázání. Pavel Filipi ve své studii *Tendence bratrské homiletiky* poznamenal, že Augusta nahrazuje materiální homiletiku odkazem k příslušné literatuře a ke „kratičké sumě“, k Apostoliku, které je shrnutím zvěstného obsahu Písma,¹⁹ když píše:

„Pravda [Slova Božího] ve všech částkách svejch zdržuje se a zavírá v kratičké summě u vyznání víry Apoštolské, kteráž se od nás z řečí prorockých, evangelických a apoštolských (to jest z všech Písem Božích celé Bibli) přes celý rok vysluhuje a přísluhovati má.“²⁰

Rovněž Eliška Baťová se ve své nedávné studii o *Summovníku* zmiňuje o tom, že Augustovo *Umění práce* „je v řadě ohledů v souladu s novou koncepcí perikop a ukazuje zároveň jasně, že Augusta byl ve vězení přesvědčen o stále platnosti liturgického směru jednoty z doby před jeho zatčením“.²¹

Abychom mohli blíže specifikovat afinitu Augustova *Umění práce* k jeho programu kázání podle Apostolika, je třeba podrobit dílo hlubšímu rozboru. Mnoho poznatků o spisu badatelé dosud víceméně nekriticky přejímali z prací Müllerových a Bednářových, Müllerova hypotéza ohledně adresáta spisu však nikdy nebyla blíže přezkoumána. Přípravnými kroky, které chci učinit v této studii, je ověření základních poznatků týkajících se autorství spisu, prozkoumání jeho myšlenkových kořenů, redakce a místa tisku a navržení alternativní hypotézy pro určení jeho adresáta.

Augusta jako autor *Umění práce*

Již samotný název spisu prozrazuje, že jeho vydavatelem jsou bratrství starší, tedy členové řídicího orgánu jednoty bratrské, tzv. úzké rady, kteří dílo opatřili předmluvou a náčrtem obsahu. Závěr spisu pak podává informace o jeho dokončení v roce 1550, korektury provedené v roce 1558 a vytištění v roce 1560.

Ačkoli spis psaný v ich-formě neuvádí konkrétní jméno svého autora, nevidím důvod k pochybnosti o tom, že se jedná – jak roku 1931 uvedl

¹⁹ PAVEL FILIPI, *Tendence bratrské homiletiky*, in: TÝŽ; AMEDEO MOLNÁR (eds.), *Do posledních končin. Sborník prací Josefu Smolíkově k 60. narozeninám* (Studie a texty KEBF 4), Praha: Kalich, 1982, 77–100, 80.

²⁰ BEDNÁŘ (ed.), *Jan Augusta: Umění*, 93.

²¹ Srov. BAŤOVÁ, *Prolegomena*, 10.

Joseph Theodor Müller a o deset let později potvrdil František Bednář – o dílo Jana Augusty.²² Ž řady indicií, které vedou k tomuto závěru, patří mezi nejzávažnější argumenty skutečnost, že dílo bylo podle explicitu sepsáno roku 1550, a to, jak uvádějí vydavatelé v předmluvě, jako dílo „spolubratra staršího našeho“,²³ tzn. dílo bratrského biskupa. Tím se okruh možných autorů zužuje na dva, neboť roku 1550 byli biskupy jednoty pouze Mach Sionský († 1551) a Jan Augusta. Z těchto dvou podle Müllera připadá v úvahu jako autor pouze druhý,²⁴ což potvrzuje řada dalších indicií.

Pro Augustovo autorství hovoří především zmínka o jeho literární tvorbě v průběhu roku 1550 uvedená v memoárovém spisu *Historia pravdivá*. Tento spis sestává z několika složek, které jsou dílem různých autorů (Jakuba Bílka, Jana Augusty), příp. redaktorů (Jana Blahoslava). Jeho text se dochoval ve vícero rukopisech s rozdílnou kvalitou záznamů a je zpřístupněn ve čtyřech českých edicích a jednom německém překladu.²⁵ V této studii vycházím z nejnovější edice, kterou pořídil Mirek Čejka na základě brněnského opisu z roku 1625, jenž je „ze všech zřejmě nejstarší a originálu nejbližší“.²⁶ Naproti tomu roudnický opis, který je podkladem edice Bednářovy, je dnes hodnocen jako „text do značné míry porušený, uvádějící řadu dezinterpretací z nepochopení či naopak pokusů o zpětnou interpretaci“.²⁷

Podle *Historie pravdivé* Augusta v této době napsal „velmi mnoho potřebných a znamenitých věcí k přítomným potřebám toho času bratřím starším, ano i k budoucím časům jednotě potřebných a prospěšných učinil i nejedno psaní k zvláštním osobám k jich užitku“.²⁸ Podle Bednáře

²² MÜLLER, *Geschichte*, Bd. II, 294; BEDNÁŘ (ed.), Jan Augusta: Umění, 22–27.

²³ BEDNÁŘ (ed.), Jan Augusta: Umění, 53.

²⁴ MÜLLER, *Geschichte*, Bd. II, 294.

²⁵ JOSEF FRANTA ŠUMAVSKÝ (ed.), *Život Jana Augusty, staršího a správce jednoty bratrské v Čechách, sepsal Jan Blahoslav*, Praha: J. Fetterlová, 1837. LUDVÍK BOHUMIL KAŠPAR (ed.), *Život Jana Augusty čili vypravování o zajetí a uvěznění Jana Augusty a Jakuba Bílka v l. p. 1548–1564*, Praha: Spolek Komenského, 1880. FRANTIŠEK BEDNÁŘ (ed.), *Jakub Bílek: Jan Augusta v letech samoty*, Praha: Laichter, 1942. MIREK ČEJKA (ed.), *Historia pravdivá o některých zvláštních věcech a divných Božích skutcích v světě, obzvláště pak při jednotě bratrské stálých* [online], [cit. 1. 5. 2017], dostupné z: <https://mirekcejkaa.wordpress.com/augusta/>. JOSEPH THEODOR MÜLLER (ed.), *Die Gefangenschaft des Johann Augusta, Bischofs der böhmischen Brüder, 1548 bis 1564, und seines Diakonen Jakob Bilek, von Bilek selbst beschrieben*, Leipzig: Friedrich Jansa, 1895.

²⁶ MIREK ČEJKA, Zpráva editora [online], [cit. 1. 5. 2017], dostupné z: <https://mirekcejkaa.wordpress.com/augusta/>.

²⁷ BAŤOVÁ, Prolegomena, 8.

²⁸ ČEJKA (ed.), *Historia pravdivá*, fol. 31r.

je „tímto ‚psaním‘, které bylo složeno ‚zvláštním osobám‘,“ právě *Umění práce*. Zvláštními osobami totiž rozumí bratrské kněze.²⁹

Augustovo autorství lze dále podepřít obsahovým rozbořem díla. Nacházíme v něm totiž celou řadu osobních poznámek, které lze bez větších pochybností spojit s osobou a údělem Jana Augusty. Již Müller si všiml explicitní narážky na autorovo uvěznění: „Duch Bohem roznícený neví, co má činiti, ja v trojnásobním žaláři: v těle, v světě, v koutě i s tělem.“³⁰ Současně poukázal na to, že výraz „v koutě“ užívá o Augustově vězeňském pobytu také Blahoslav.³¹ Na Augustu jako autora díla rovněž poukazují výrazné obsahové shody některých pasáží *Umění práce* s jinými Augustovými spisy. Velmi nápadná je zejména podobnost myšlenek o jistotě Božího povolání k duchovenské službě v úvodní kapitole *Umění práce* s těmi, které nacházíme v Augustově *Při* či v *Dialogu dvou formanů*.³² Stejně tak v *Umění* i ve *Při* probleskuje určitý rezervovaný vztah vůči světské učenosti a naopak ocenění řemeslné práce, podpořené poukazem na prostý původ samotného Ježíše, který jakožto tesař vedl chudý, pokorný a pracovitý život.³³ V neposlední řadě je možno poukázat na zjevnou stylistickou podobnost *Umění práce* s Augustovými spisy, například s jeho *Při*.³⁴ Navzdory převládajícímu pozitivnímu charakteru totiž ani *Umění práce* není zcela prosto kritických pasáží.

Souhrnně vzato, pro Augustovo autorství máme k dispozici tolik indicií a paralel s jeho autorizovanými spisy, že je lze pokládat za prokazatelné.

Myšlenkové pozadí, redakce a tisk

Dokončení *Umění práce* v roce 1550 nasvědčuje tomu, že spis byl sepsán v době Augustova uvěznění na Křivoklátě. Na tento hrad byl Augusta převezen roku 1548 spolu se svým mladším druhem Jakubem Bílkem po svém zatčení a krátkodobém pobytu v Praze, během něhož byl mučen a vyslýchán.³⁵ Cílem výslechů, které pokračovaly ještě i na Křivoklátě na

²⁹ BEDNÁŘ (ed.), Jan Augusta: *Umění*, 25.

³⁰ Tamtéž, 132; MÜLLER, *Geschichte*, Bd. II, 294.

³¹ MÍREK ČEJKA, DUŠAN ŠLOSAR, JANA NECHUTOVÁ (eds.), *Gramatika česká Jana Blahoslava*, Brno: Masarykova univerzita, 1991, fol. 279v–280v.

³² BEDNÁŘ (ed.), Jan Augusta: *Umění*, 57n; JAN AUGUSTA, *Dialog, to jest, dvou formanuo rozmňouvaní, Peterky a Valoucha, přepotřebné* [...], Prostějov: Jan Olivetský z Olivetu starší, 1543, fol. C4r–C4v; TÝŽ, *Pře Jana Augusty a kněžstva kališného od něho samého věrně a pravě sepsaná všem vuobec k soudu podaná* [...], s. l. 1543, fol. A3r.

³³ Srov. BEDNÁŘ (ed.), Jan Augusta: *Umění*, 59; AUGUSTA, *Pře*, fol. F2r.

³⁴ Viz BEDNÁŘ (ed.), Jan Augusta: *Umění*, 26.

³⁵ O zatčení a vyslýchání v Praze blíže AUF VII, fol. 139r–145r; AUF VII, fol. 6v–7r.

podzim roku 1549,³⁶ bylo zjistit charakter a rozsah Augustova podílu na českém stavovském povstání.³⁷ Augusta jakákoli obvinění odmítal a pro jeho nevinu mluví i jeho kritický postoj ke vměšování moci světské do církevních resp. duchovních záležitostí.³⁸ Ostatně i v samotném *Umění práce* kritizuje bratrský biskup spoléhání církve na světskou moc.³⁹ V korespondenci některých českých pánů s Augustou však překvapivě nacházíme obvinění, která Augustovi přičítají aktivní podíl na vývoji politických událostí v zemi.⁴⁰

Povaha vazby zprvu vězňům neumožňovala vzájemný kontakt, takže rok a půl byli od sebe zcela izolováni.⁴¹ K průlomů došlo 25. ledna 1550, kdy se jim podařilo navázat tajný kontakt s vedením jednoty prostřednictvím jednoho ze strážných.⁴² Od té doby mohli písemně komunikovat s jednotou i mezi sebou navzájem. Nadto bratři zaopatřovali oba vězně potřebnými věcmi, jako byl papír, svíčky, písářské náčiní, černidlo, ale také potravinami, penězi či knihami.⁴³ Právě díky této materiální podpoře mohl Augusta napsat svůj prakticko-teologický spisek. Psal jej sám, jak zmiňuje v jeho úvodu: „to tobě napsati nyní rukou sem přičinil.“⁴⁴ Nejspíše tedy nevyužil služeb Jakuba Bílka, který mu v jiných případech vydatně pomáhal s přepisováním načisto.

V úvodní pasáži autor dále prozrazuje, že měl v úmyslu napsat spis už dříve, kdy se mu dostalo zvláštní inspirace od Boha, avšak několikrát jej od realizace záměru odradily jiné neodkladné povinnosti:

„[...] to naplniti umíniv, což mi Bůh po mnohém o tom myšlení i za to modlení v mysl vložit, jednu i podruhé, v zapomenutí mém aneb v roztroušení toho mezi jinými silnými myšlenkami, jichž sem odložiti nemohl, zase vnuknouti i opět v mysl uvésti ráčil, to tobě napsati nyní rukou sem přičinil.“⁴⁵

³⁶ Blíže AUF VII, fol. 158r–159v; MÜLLER, *Geschichte*, Bd. II, 226–232; BEDNÁŘ (ed.), Jan Augusta: Umění, 24. O povaze vazby blíže JIŘÍ JUST, Internace Jana Augusty na Křivoklátu jako příklad konfesního násilí a problém její interpretace, *Folia historica Bohemica* 30 (2015), 33–46; ČEJKA (ed.), *Historia pravdivá*, fol. 29r–29v.

³⁷ O něm podrobně WINFRIED EBERHARD, *Monarchie und Widerstand: zur ständischen Oppositionsbildung im Herrschaftssystem Ferdinands I. in Böhmen*, München: Oldenbourg, 1985, 399–501.

³⁸ MÜLLER, *Geschichte*, Bd. II, 233.

³⁹ „Kteříž, jsouc moci jeho zbaveni, na hory světské vzhledají, zda by ony jim chtěly pomoci; ony pak vždy víc zastěňují a slovo překvačují.“ (BEDNÁŘ (ed.), Jan Augusta: Umění, 106.)

⁴⁰ Blíže JUST, Internace Jana Augusty, 33–46.

⁴¹ ČEJKA (ed.), *Historia pravdivá*, fol. 29v.

⁴² Tamtéž, fol. 29v–30r; MÜLLER, *Geschichte*, Bd. II, 292.

⁴³ ČEJKA (ed.), *Historia pravdivá*, fol. 30r.

⁴⁴ BEDNÁŘ (ed.), Jan Augusta: Umění, 55.

⁴⁵ Tamtéž.

Přesnější časové určení onoho prvního „vnuknutí“ a promyšlení díla není uvedeno, ale vzhledem ke zmínce o „zapomenutí“ je pravděpodobný spíše delší časový horizont, tedy období v řádu roků spíše než v řádu týdnů či měsíců. Patrně se jednalo o dobu ještě před Augustovým uvězněním, kdy působil jako správce bratrského sboru v Litomyšli, biskup a po smrti Jana Roha roku 1547 rovněž jako biskup-sudí. Jeho činnost v první polovině 40. let byla provázena intenzivní výměnou polemických spisů s utrakvistickými kněžími především na eklesiologická témata, jako je otázka pravé církve Kristovy, kněžství, závazků při vstupu do jednoty či moci klíčů. Také je pravděpodobné, že již v první polovině 40. let spolupracoval na přípravě nového rejstříku perikop,⁴⁶ který nejspíše od roku 1545 začal spolu s Machem Siónským a Martinem Michalcem uvádět do praxe.⁴⁷ Nelze vyloučit, že prakticko-teologická koncepce obsažená v *Umění práce* má své myšlenkové kořeny v téže době jako Augustova homileticko-liturgická reforma.

Je-li tomu tak, pak je pravděpodobné, že Augustův prakticko-teologický koncept úzce souvisí se změnami v teologickém směřování jednoty bratrské, k nimž došlo v průběhu první poloviny 40. let 16. století. V této době je patrný odklon jednoty od luterství a její návrat k domácímu teologickému dědictví a spisům Lukáše Pražského. Tento „obrat“, který byl výslovně deklarován Janem Rohem roku 1546 při shromáždění starších v Mladé Boleslavi,⁴⁸ měl podle nejnovějšího bádání spíše povahu „povlovné obměny akcentů“.⁴⁹ Tím spíše mohl být s Augustovými obnovnými snahami v církvi provázán úžeji, než se dosud připouštělo. Již Müller si povšiml, že otevření otázky perikop se v jednotě bratrské objevuje v době jejího odklonu od luterství a návratu k vlastním tradicím kolem roku

⁴⁶ Eliška Baťová poukazuje na to, že „myšlenkový základ Summovníku vychází zcela ze starších Augustových konceptů navázaných na konfesijní situaci první poloviny čtyřicátých let 16. století“ (BAŤOVÁ, *Prolegomena*, 15), ale rovněž konstatuje, že „údaj Josefa Smolíka, že Martin Michalec navrhl novou řadu perikop již roku 1544, se nepodařilo potvrdit a je zřejmě pouze hypotetický“ (BAŤOVÁ, *Koncepce liturgického roku*, 37; srov. JOSEF SMOLÍK, *Bratr Jan Augusta*, Praha: Kalich, 1984, 71; TÝŽ, *Jan Augusta na Křivoklátě*, in: *Středočeský sborník historický* 8 [1973], 167–180, 172.) Konkrétní argumenty pro hypotézu, že již v roce 1543 mohl existovat v nějaké předběžné podobě soubor biblických perikop vybraných podle Kréda, jsem se pokusila předložit in: TABITA LANDOVÁ, *Preaching According to the Apostles' Creed. Inquiry into the Origin and Purpose of Summovník* by Jan Augusta [v tisku].

⁴⁷ Srov. GINDELY (ed.), *Dekrety*, 163 a 166.

⁴⁸ Srov. GINDELY (ed.), *Dekrety*, 164–165.

⁴⁹ MARTIN WERNISCH, *Praeclarus theologus Unitatis Fratrum (život a dílo Matěje Červenky)*, Praha: ETF UK, 2001, 194 [nepublikovaná hab. práce].

1544.⁵⁰ Blíže se však vzájemnou souvislostí obojího nezabývá. Wernisch proto v otázce obratu teologického směřování jednoty právem postrádá u Müllera „přiměřené vysvětlení“.⁵¹

Zkoumání kontextu, v němž se utvářela Augustova nová koncepce perikop, ukazuje, že se nejedná o partikulární liturgickou změnu. Ohledáním myšlenkových kořenů programu kázání podle Kréda zjišťujeme, že v jeho pozadí stojí nespokojenost s duchovním a morálním stavem církve a pocíťovaná potřeba její obnovy jak v oblasti kázání tak v oblasti mravního jednání.⁵² O neuspokojivém stavu kázání Božího slova a potřebě obnovy církve Augusta výslovně hovoří v *Umění práce*. Kritizuje kazatelskou praxi na „mešné řeči Písem“, tzn. kázání na tradiční perikopy, které byly běžně užívány při mši v římskokatolické i v utrakvistické církvi a jejichž užívání v jednotě bratrské zavedl Lukáš Pražský. Podle Augustova soudu kazatelé příliš často přejímají hotové homiletické výklady a kázání k těmto biblickým textům, místo aby v církvi zaznívalo kázání živého Slova. „Pravda víry, lásky a naděje spasitelná, spasení Boží v lidu působící, řídká se nachází jako zrno v smetech a mezi plevami.“⁵³

Problém však bratrský biskup nespátřuje jen v kázání, nýbrž také v oblasti etického jednání. Podle svědectví Jana Blahoslava z roku 1564 byl návrat k Lukášovi motivován právě nespokojeností s důsledky špatně pochopené křesťanské svobody v kruzích ovlivněných luterstvím.⁵⁴ Obnova církve musí podle Augusty probíhat v obou oblastech současně. Kázání má být nasměřováno nejen k proměně lidského rozvažování, ale také k proměně praxe. Úlohou kněží je, aby v tomto propojování biblické zvěsti

⁵⁰ MÜLLER, *Geschichte*, Bd. II, 365: „Die in jener Zeit sich vollziehende Annäherung an die lutherische Reformation mag die Frage in den Hintergrund gedrängt haben, um so mehr als Luther die alten Perikopen beibehielt. Sie tauchte aber sofort wieder auf, als um 1544 eine Reaktion in der Unität eintrat, indem sie sich vom Luthertum ab- und ihren eigenen Gütern wieder zuwandte.“

⁵¹ WERNISCH, *Praeclarus theologus*, 194.

⁵² Hypotézu, že Augustův pokus o vytvoření nového souboru perikop podle Apostolika je úzce propojen s tzv. návratem k teologickému učení Lukáše Pražského, představují blíže in: LANDOVÁ, *Preaching According to the Apostles' Creed*, [v tisku]. Zde ukazují, že ačkoli Lukáš Pražský zavedl užívání starocírkevních perikop, v jeho teologii hraje Apostolikum zásadní roli jakožto materiální norma kázání, resp. suma toho, co je třeba kázat. Augusta tento princip od Lukáše přejímá a dovádí jej do praktických důsledků.

⁵³ BEDNÁŘ (ed.), *Jan Augusta: Umění*, 103.

⁵⁴ JAN BLAHOŠLAV, AUF IX, fol. 15v: „Před lety dvaceti a více, když po mnohých nezpůsobilém a nepřikladném následování svobody luteriánské [...] někteří (jako zvláště B. Jan Roh, B. Augusta s jinými bratřími, kteříž bázeň Boží v svých srdcích měli, navraceti se počali zase k učení domácímu, kteréž byl B. Lukáš svatě paměti mnoho spisů nadělav široce rozprostřel.“

s každodenním životem šli příkladem, aby jejich život odpovídal nárokům zvěstovaného slova:

„Služebníci, mají-liť pravdou slova sloužiti, musejíť jí tedy naplnění býti, aby z ní i smyslili i rozuměli i mluvili, ano tak i činili. A to dvě spolu Kristus Pán k službě slova zřídil: Jedno, aby slouženo bylo výmluvností, druhé příkladností. [...] Však, kdež se obnovení církve děje a děti má, tuť ta služebnost z gruntu musí obnovena býti, ne v částce své jedné, ale i v druhé, chtí-li pod jednou jako při svátosti tak i při slovu nebýti a celé užitečné, prospívající přísluhování Kristovo míti [...] Což Bůh (jakož víš) mezi námi obnovil, takže k němu podobného obnovení nikdy nevidíme [...]“⁵⁵

Na pocítovanou krizi reaguje Augusta jednak rozvíjením nové kazatel-ské koncepce, v jejímž středu stojí Krédo, jednak promyšlením ucelené koncepce kněžské práce v církvi, k jejímuž sepsání se dostává až v křivo-klátském vězení.

František Bednář nazývá Augustovu praktickou teologii obsaženou v *Umění práce* „teorií církevní činnosti, aby duše členů církve byly obslou-ženy vším, čeho potřebují k svému duchovnímu pokroku, a jiné, aby byly získány pro plný křesťanský život“.⁵⁶ Tuto teorii promýšlí Augusta se zřetelem ke třem skupinám členů sboru, tzv. počínajícím, prospívajícím a dokonalým (či k dokonalosti se nesoucím),⁵⁷ což „dokazuje důležitost organisace a methodičnosti práce ve sboru“.⁵⁸ Na zřeteli má ovšem také lidi za hranicemi jednoty, „chudé, zašlé, padlé, rozptýlené a zajaté od Antikrista“. Augustova koncepce je příznačná tím, že se vztahuje k realitě obecné Kristovy církve jako takové, nejde v ní primárně o získávání duší pro jednotu bratrskou jakožto partikulární částku Kristovy církve, jak interpretuje Müller.⁵⁹

Mocnou inspiraci i vzácnou podporu pro své myšlenky nachází Augusta v práci štrasburského reformátora Martina Bucera, jakkoli nesouhlasí s jeho postojem ke světské moci.⁶⁰ Úsilí o obnovu církve – totiž, „jak by

⁵⁵ BEDNÁŘ (ed.), Jan Augusta: Umění, 106.

⁵⁶ Tamtéž, 38.

⁵⁷ Blíže viz AMEDEO MOLNÁR, Počínající, pokračující, dokonalí, in: týž, R. ŘÍČAN et al. (eds.), *Jednota bratrská 1457–1957: sborník k pětistému výročí založení*, Praha 1956, 149–165.

⁵⁸ AMEDEO MOLNÁR, *Česko-bratrská výchova před Komenským*, Praha: SPN, 1956, 111.

⁵⁹ Müller chápe oddíl s instrukcemi k pastýřské péči o „rozptýlené a od Antikrista zajaté“ (BEDNÁŘ [ed.], Jan Augusta: Umění, 89–138) jako „pokyny k tomu, jak má bratrský duchovní jednat s různými typy lidí, kteří nepatří k jednotě, aby je získal pro jednotu“ (MÜLLER, *Geschichte*, Bd. II, 295).

⁶⁰ O Bucerově podvojném vlivu na jednotu viz AMEDEO MOLNÁR, *Čeští bratři a Martin Bucer: Listy kritického přátelství*, Praha: Kalich, 1972, 24.

církev svatá v svých zbořích měla obnovena býti i v přísluhováních“ – je centrálním tématem Bucerova spisu *Von der wahren Seelsorge* (1538), který bratři roku 1543 přeložili do češtiny a roku 1545 vydali v Litomyšli tiskem pod titulem *Knihá o opravdové péči o duše*.⁶¹ Současně však Augusta výslovně poukazuje na jedinečnost reformního úsilí, které se odehrálo již dříve v jednotě („mezi námi“) a které v jiných církvích podle jeho mínění nemá obdoby.⁶² Proto vedle Bucerova vlivu nacházíme v *Umění práce* výrazný ohlas domácí tradice reprezentované dílem Lukáše Pražského, což dokládají četné citace jeho spisů.⁶³ Některé z nich měl Augusta k dispozici i ve vězení – podle *Historie pravdivé* mu byl například zabaven Lukášův spis *O gruntu viery*.⁶⁴ Augustovu návaznost na Lukášovu teologii lze spatřovat zejména v jeho důrazu na normativní postavení Kréda či v katechetickém zřeteli ke stupni členství, resp. duchovní zralosti věřících.

Když se Augusta roku 1550 – poté, co získal přístup k psacím potřebám – konečně dostává k realizaci svého někdejšího záměru, děje se tak údajně na popud adresáta spisu. V úvodu *Umění práce* autor s vděčností líčí, jak jej Bůh po intenzivním rozvažování a modlitbách za potřebnou inspiraci již podruhé přivedl ke stejným myšlenkám.⁶⁵ Spis je dokončen „na den svatého Mikuláše po 8. hodině léta 1550 [= 6. prosince 1550]“. ⁶⁶ O čtyři dny později je ještě doplněn závěrečný oddíl nadepsaný „O smlouvě služebnictvie Kristova“, ⁶⁷ zakončený novým explicitem: „V čtvrtý den teprův po svatém Mikuláši toto připsáno po vobědích. Téhož léta jako svrchu [= 10. prosince 1550]“. Na něj bezprostředně navazují informace o korekturách a tisku: „Zpraveno i zkorigováno léta Páně 1558 po svatém Řehořovi [= po 12. březnu 1558]. A vytištěno léta 1560 měsíce února.“⁶⁸

Méně jasné je, jaký byl úděl spisu v letech po jeho dokončení. Jak ukazují informace ze samého závěru, mezi jeho sepsáním roku 1550, korekturami roku 1558 a tiskem roku 1560 leží celých deset let. V této souvislosti vyvstává otázka, kdy byl text vyneset z křivoklátského vězení a kdo je původcem korektur: zda autor spisu, nebo jeho vydavatelé. Pokládám za pravděpodobné, že spis byl z vězení propašován nejpozději 10. února 1553.

⁶¹ MARTIN BUCER, *Knihá o opravdové péči o duše a o pravé službě pastýřské, jak by v cirkvi Kristově zřízena a vykonávána býti měla*, přel. JAN ROH, Litomyšl: Alexandr Oujezdecký, 1545.

⁶² BEDNÁŘ (ed.), Jan Augusta: Umění, 106.

⁶³ Výčet Augustou citovaných spisů Lukáše Pražského viz tamtéž, 43–44.

⁶⁴ ČEJKA (ed.), *Historia pravdivá*, fol. 34v.

⁶⁵ BEDNÁŘ (ed.), Jan Augusta: Umění, 55.

⁶⁶ Tamtéž, 131.

⁶⁷ AUGUSTA, *Umění práce*, fol. R3v–R4v; BEDNÁŘ (ed.), Jan Augusta: Umění, 131–133.

⁶⁸ Tamtéž, 133.

Tehdy totiž došlo k prozrazení komunikačního kanálu mezi Augustou a jednotou, v jehož důsledku byly Augustovi i Bílkovi po pečlivém prohledání a překopání jejich cel zabaveny všechny rukou psané knihy, nalezené v tajných skrýších.⁶⁹ Tuto hypotézu naznačil i Smolík, podle něhož se spise „naštěstí dostal z vězení před prozrazením Augustových styků“.⁷⁰

Přijmeme-li tuto domněnku, jeví se jako pravděpodobnější, že korektury spisu obstarali jeho vydavatelé, neboť roku 1558 Augusta u sebe už spis neměl.⁷¹ Informace o provedení korektur „po svatém Řehořovi“, tedy po 12. březnu 1558, navíc indikuje, že vedení jednoty již v této době muselo zvažovat vydání spisu tiskem. Tomu zjevně nebránila ani nemožnost konzultovat tento krok přímo s Augustou. V letech 1557 až 1559 totiž byly kontakty mezi úzkou radou a uvězněným biskupem, jak víme z jiných zdrojů, přerušeny.⁷² Ostatně v téže době provedl Jan Černý úpravy Augustova rejstříku perikop a v roce 1558 či 1559 jej dal bez Augustova vědomí vytisknout. Když pak v průběhu roku 1559 došlo k obnovení kontaktu, obdržel Augusta od vedení jednoty hned několik zpráv, které v něm vyvolaly silné znepokojení. V souladu s usnesením sněmu v Žeravicích mu bylo sděleno odmítavé stanovisko k jeho *Summovníku*.⁷³ Dále se dozvěděl o zatajených doplňujících volbách bratrských seniorů v letech 1553 a 1557 i o přepracovaném vydání svého rejstříku perikop, které po jeho shlednutí zakázal užívat s výjimkou sborů bez vlastních duchovních správců.⁷⁴ Ochlazení vztahů bylo vzájemné, jak uvádí *Historia pravdivá*: „Tu od té chvíle zrodila se v něm proti nim a bratřím proti němu jakási mistrná nelibost a nevážnost toho i jiného díla jeho.“⁷⁵

O to překvapivější je, že navzdory vyostřeným vztahům vedení jednoty na počátku roku 1560 realizuje svůj někdejší záměr a vydává *Umění práce* tiskem. O důvodech lze jen spekulovat. Mohlo se jednat o vstřícné gesto bratrských starších vůči Augustovi, které mělo urovnat napjaté vztahy.

⁶⁹ ČEJKA (ed.), *Historia pravdivá*, fol. 33r–36r.

⁷⁰ SMOLÍK, *Bratr Jan Augusta*, 70.

⁷¹ Také Molnár připisuje redakci spisu úzké radě. (MOLNÁR, *Česko-bratrská výchova*, 111.)

⁷² ŘÍČAN, *Dějiny Jednoty bratrské*, 211; SMOLÍK, *Bratr Jan Augusta*, 72 a 78. Podle Baťové došlo k přerušení kontaktů nejpozději 23. srpna 1557, kdy se již bez Augustova vědomí konal synod s doplňující volbou dvou biskupů jednoty (BAŤOVÁ, *Augustovo Registrum*, 201; GINDELY [ed.], *Dekrety*, 204). O přerušení kontaktů v době konání synodu roku 1557 viz také: „[...] a to učinili tehdaž, když k němu psaním nemohli ani on k nim, o čemž svrchu, že to bylo na ten čas poodjato“ (ČEJKA [ed.], *Historia pravdivá*, fol. 41v). Čejka v ediční poznámce k tomuto místu mylně odkazuje na fol. 33r–v, kde je řeč o přerušení Augustových kontaktů s jednotou v letech 1553–1555.

⁷³ Srov. GINDELY (ed.), *Dekrety*, 204.

⁷⁴ ČEJKA (ed.), *Historia pravdivá*, fol. 41v.

⁷⁵ Tamtéž, fol. 41r–v.

Rada starších po vydání přepracovaného rejstříku totiž skutečně uznala svůj díl viny, jak dosvědčuje *Historia pravdivá*, nicméně současně prozrazuje, že odpor vůči Augustovi ještě vzrostl.⁷⁶ Také je možné, a snad i pravděpodobnější, že k vydání spisu došlo pod tlakem „zdlá“, totiž v důsledku zájmu bratrských kněží, jimž bylo dílo podle předmluvy spisu poskytnuto k přečtení samotnou úzkou radou.⁷⁷

Místo tisku ani tiskař ve spisu uvedeny nejsou. Podle Bednáře byl spis vytištěn roku 1560 v Prostějově.⁷⁸ Hypotéza se opírá o tvrzení Josefa Jungmanna: „Vytištěno MDLX. (v Prostějově u J. Günthera)“⁷⁹ a Christiana d’Elverta.⁸⁰ Jan Günther, původem norimberský tiskař, provozoval tiskařskou dílnu v Prostějově od roku 1544 a vedle světských knih tiskl pro příslušníky všech konfesí včetně jednoty bratrské.⁸¹ Tuto hypotézu však komplikuje skutečnost, že se roku 1553 přesunul do Olomouce, kde setrval až do své smrti roku 1567.⁸² Navíc ani typografické srovnání Güntherových tisků s *Uměním práce* neprokazuje výraznější shodu.⁸³ Proto je třeba zvážit jiné možnosti. Dílo mohlo být vytištěno v polských Šamotulech, kde v letech 1557/58–1561 působil Augustův někdejší litomyšlský „dvorní“ tiskař Alexandr Oujezdecký († 1577). Ani zde však nenacházíme typografickou shodu s *Uměním práce*.⁸⁴

Jako nejpravděpodobnější se jeví hypotéza, že dílo bylo vytištěno v Prostějově u Kašpara Aorga (1500–1562), který od počátku 40. let pracoval jako korektor norimberské a později prostějovské dílny Jana Günthera (1544–1554). V Prostějově pak tiskl samostatně v letech 1554–1562. Pro

⁷⁶ Tamtéž, fol. 41v.

⁷⁷ Srov.: „Jakož ste, bratří naši milí, za tuto knížku [...] od nás vám podaná k přečtení, oblíbené ji sobě, žádali nás, aby vám od nás vydána byla, že ji za pravidlo sobě míti chcete, což jsme vám učinili připověděli, protož teď tomu dosti činíme a vám ji, bratří milí v Pánu, zpravenou vydáváme.“ (BEDNÁŘ [ed.], Jan Augusta: Umění, 53.)

⁷⁸ Tamtéž, 4.

⁷⁹ JOSEF JUNGSMANN, *Historie literatury české: aneb soustavný přehled spisů českých, s krátkou historií národu, osvícení a jazyka*, Praha 2 1849, IV, 1729.

⁸⁰ CHRISTIAN D’ELVERT, *Geschichte des Bücher- und Steindruckes, des Buchhandels, der Bücher-Censur und der periodischen Literatur, so wie Nachträge zur Geschichte der historischen Literatur in Mähren und Oesterreich-Schlesien*, Brünn: R. Rohrer’s Erben, 1854, 26. Podle d’Elverta bylo dílo vytištěno nejdříve („zuerst“) roku 1550 u Jana Günthera v Prostějově. Totéž uvádí MÜLLER, *Geschichte*, Bd. II, 294.

⁸¹ Roku 1558 u něj vyšla Blahoslavova *Musica* (*Knihopis*, č. 1160), která byla roku 1569 nově vytištěna v Ivančicích.

⁸² PETR VOIT, *Encyklopedie knihy: starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století*, Praha: Libri 2006, 323.

⁸³ Ke srovnání byly použity tyto Güntherovy tisky: *Knihopis*, č. 3718; *Knihopis*, č. 2261; *Knihopis*, č. 1005; *Knihopis*, č. 1160.

⁸⁴ Ke srovnání byly užity tyto exempláře Oujezdeckého tisků ze Šamotul: *Knihopis*, č. 1778; *Knihopis* č. 1777; *Knihopis*, č. 12 860.

podezření z pikarství byl na počátku roku 1559 zatčen. Po jeho propuštění fungovala tiskárna anonymně nebo pod jménem Jana Günthera až do roku 1562. Posledním Aorgovým tiskem je Červenkův *Žaltář svatýho Davida* z roku 1562.⁸⁵ Porovnání *Umění práce* s jinými Aorgovými tisky vykazují četné typografické shody, zejména užívání zcela shodných konturových iniciál na šrafovaném pozadí s figurální, florální a zoomorfní výzdobou v jednoduchém rámečku.⁸⁶

Záhadný adresát

Spis *Umění práce* v sobě spojuje hned dva žánry: žánr osobního dopisu a pastorálně-teologického traktátu. Tomu odpovídá skutečnost, že má dva adresáty. Je psán jako odpověď na žádost „bratra v nově k služebnictví Páně zřízeného“ a současně „k potřebě služebníkův díla Páně v lidu“.⁸⁷ Reaguje tedy na konkrétní potřebu jednoho z bratrských duchovních („znaje potřebu i žádost tvů svatů a pobožnú“),⁸⁸ a proto je adresován jednotlivci. Současně je však od počátku koncipován s nárokem stát se pomůckou pro širší okruh čtenářů z řad bratrského duchovenstva. Tomu odpovídá logická struktura spisu a věcné pojednání látky. Osobně laděná je především úvodní část, ale ani ve vlastním textu prakticko-teologického traktátu nechybějí osobní narážky.

Kdo je oním nově ustaveným knězem, jemuž Augusta odpovídá na jeho žádost se záměrem odvděčit se mu za jeho riskantní pomoc – „pro odplacení tobě za službu tvů, kterůž mi s velikým nebezpečenstvím činíš v mé nouzi“?⁸⁹ Joseph Theodor Müller roku 1931 ztotožnil adresáta s „mla-

⁸⁵ VOIT, *Encyklopedie knihy*, 61n.

⁸⁶ Shodné konturové iniciály „Y“ se lví hlavou (AUGUSTA, *Umění práce*, fol. A2r) a iniciály „T“ s výjevem dvou puttí (tamtéž, fol. D7v a M5v) se nacházejí rovněž ve spisu JOHANNA SPANGENBERGA *Kázání pohřebné třidcatero a čtvero z evangelisty sv. Lukáše* z r. 1559 (písmeno „Y“ na fol. E3v, „T“ na fol. K2v). Podle Voita pochází sbírka Spangenbergových pohřebních kázání z Aorgovy tiskařské dílny (VOIT, *Encyklopedie knihy*, 61). Iniciala „D“ s motivem květiny (AUGUSTA, *Umění práce*, fol. B8v, H7v, J6r) vykazují shodu s iniciálou „D“ ve spisu *Naučení soudcím i k soudu jdoucím* (fol. A5r). Ke srovnání byly dále použity tyto Aorgovy tisky: *Knihopis*, č. 7003; *Knihopis*, č. 17 555. Typografickou shodu nacházíme rovněž mezi *Uměním práce* a druhým vydáním *Apologie* z r. 1518, k němuž došlo pravděpodobně v letech 1551–1559 (LUKÁŠ PRAŽSKÝ, *Spis dosti činící z víry, kterýžto latínskou řečí Apologia slove* [...], s. l. [1551–1559?]).

⁸⁷ BEDNÁŘ (ed.), Jan Augusta: *Umění*, 55.

⁸⁸ Tamtéž.

⁸⁹ Tamtéž.

dým knězem, který prostředkoval kontakt Augusty s bratřími“ roku 1550.⁹⁰ O jeho existenci se dozvídáme z *Historie pravdivé*:

„Byl k té službě i jeden bratr, slouha Páně, mladý kněz od bratří oddělen (potom i více jich), ano i sami nejedni v to se s velikou ochotností vydávali, doufánlivě všeho nebezpečství se odvažující, kterěz jim vždycky při té službě stálo. Onť jest od bratří tu službu konal a pod Křivoklát k té jisté osobě ty věci rozličné a mnohé přinašel a zase, což od vězňů vydáno bylo, tu vezma bratřím jest donášel.“⁹¹

Müllerovu hypotézu přejímá a potvrzuje František Bednář, podle něhož „všechny tyto okolnosti zcela jasně ukazují na bratra, jemuž bylo sepsáno *Umění práce*“.⁹² Josef Smolík ve své knížce *Bratr Jan Augusta* bez odkazu na zdroj již jen konstatuje: „Mladému knězi, který styk s Augustou zprostředkoval, věnoval Augusta svůj spis *Umění práce*“.⁹³ Amedeo Molnár formuluje opatrněji: „Jemu (totiž mladému knězi, který podle Bílka Augustovi prostředkoval písemný kontakt s jednotou), zdá se, určil Augusta na jeho prosbu rozsáhlý poměrně návod pastýřské a kazatelské činnosti v jednotě bratrské.“⁹⁴

Je otázkou, zda je tato identifikace natolik průkazná a jednoznačná, aby bylo možné pokládat ji za „zcela jasnou“, jak se domníval Bednář. Můžeme se totiž ptát, zda je onen „mladý kněz“ z *Historie pravdivé* jediným mladým knězem, který Augustovi v té době sloužil, pomáhal, a tak ohrožoval vlastní bezpečnost. Funkci „spojky“ zaujímali posléze i jiní kněží. Podstupované „nebezpečství“ je v rukopisu, z něhož vychází Čejkova edice *Historie pravdivé*, výslovně vztaženo k širšímu okruhu osob: „sami nejedni v to se s velikou ochotností vydávali, doufánlivě všeho nebezpečství se odvažující, kterěz jim vždycky při té službě stálo“.⁹⁵ Nadto nelze přehlédnout, že jiného mladého kněze měl Augusta po svém boku neustále, a to již od doby před svým zatčením – Jakuba Bílka (1516–1581). V přípisu vlastní rukou, který je součástí *Historie pravdivé*, jej přímo označuje jako svého pomocníka: „Leta Páně 1548 na den svatého Marka jati sme já a bratr

⁹⁰ MÜLLER, *Geschichte*, Bd. II, 294: „Demnach wäre der Bittsteller der oben erwähnte junge Priester gewesen, der den Verkehr Augustas mit den Brüdern vermittelte.“

⁹¹ ČEJKA (ed.), *Historia pravdivá*, fol. 30v–31r.

⁹² BEDNÁŘ (ed.), *Jakub Bílek: Jan Augusta*, 25.

⁹³ SMOLÍK, *Bratr Jan Augusta*, 65.

⁹⁴ MOLNÁR (ed.), *Česko-bratrská výchova*, 111.

⁹⁵ ČEJKA (ed.), *Historia pravdivá*, fol. 30v–31r. Naproti tomu v mladším roudnickém opisu, z něhož vychází edice Bednářova, se nachází formulace ve třetí osobě sg., což zdůrazňuje ochotu a obětavost jednotlivce: „ano i sám s velikou ochotností v to se vydával doufánlivě, všeho nebezpečství se odvažuje, kterěz jemu vždycky při té službě stálo.“ (BEDNÁŘ [ed.], *Jakub Bílek: Jan Augusta*, 94.)

Jakub, pomocník můj [...]“⁹⁶ Bílek patřil do skupiny Augustových bezvýchradných obdivovatelů a podle hodnocení Martina Wernische měl „svou příchýlnost [...] dokázat obětavými činy“.⁹⁷

Pokusme se proto prozkoumat, nakolik se údaje, které o svém adresátovi poskytuje *Umění práce*, shodují s údaji, které máme o Jakubu Bílkovi z jiných zdrojů, předně z *Historie pravdivé*. Klíčovým místem z *Umění práce* je hned úvodní odstavec spisu:

„Jako si mne, synu v Kristu Pánu vždycky milý, předešle psaním svejm žádal, dostalo-li by mi se chvíle a milý Bůh by mi to v srdce vnukl, ať bych k zprávě tvé i k potěšení tvému při kvatováních myslí tvé nad tvým neuměním práce povolání tvého některé slovice napsal, protože z povinnosti mé otcovské i z zvláštní milosti k tobě i pro odplacení tobě za službu tvú, kterúž mi s velikým nebezpečenstvím činíš v mé nouzi, i k potřebě služebníkúv díla Páně v lidu, znaje potřebu i žádost tvú svatú a pobožnú, to naplniti umíniv, což mi Bůh po mnohém o tom myšlení i za to modlení v mysl vložití, jednou i podruhé, v zapomenutí mém aneb v roztroušení toho mezi jinými silnými myšleními, jichž sem odložití nemohl, zase vnuknouti i opět v mysl uvéstí ráčil, to tobě napsati nyní rukou sem přičinil.“⁹⁸

O adresátu *Umění práce* lze na základě této pasáže vyvodit, že je jím ne příliš zkušený kněz, který Augustu sám požádal – bude-li mít chvíli času a potřebnou inspiraci od Boha – o slova naučení a povzbuzení do situace, kdy usilovně přemýšlí o svých nedostatcích v oblasti duchovenských kompetencí. Augusta na tuto žádost kladně odpovídá, a to hned z několika důvodů: pociťuje vůči adresátovi nejen „otcovskou povinnost“, ale také „zvláštní milost“, tedy lásku, a nadto se mu chce odvděčit za službu, kterou mu adresát prokazuje s ohrožením vlastní bezpečnosti. Z toho lze usoudit, že autor měl k adresátovi osobní vztah, totiž, že jej přinejmenším znal, ale mnohem pravděpodobněji, že adresát mu byl obzvláště blízký.

Na blízký vztah mezi autorem a adresátem, který připomíná vztah mezi otcem a synem, poukazuje také vřelé oslovení: „synu v Kristu Pánu vždycky milý“, které se v průběhu celého spisu v různých obměnách opakuje.⁹⁹ Nicméně i kdybychom uvedené oslovení chápali jako výraz obecnějšího vztahu mezi biskupem a řadovým knězem, nacházíme v textu jiné pasáže,

⁹⁶ ČEJKA (ed.), *Historia pravdivá*, fol. 14r.

⁹⁷ WERNISCH, *Praeclarus theologus*, 197.

⁹⁸ BEDNÁŘ (ed.), Jan Augusta: Umění, 55.

⁹⁹ Například: „Díš pak, synu můj milý“; „Synu milý“; „Aj nu, bratře milý“; „Než, můj milý bratříčku“; „Aj nuže, synu můj milý“. (Tamtéž, 55, 60, 92, 105, 128.) Téměř totožné oslovení zaznívá v Augustově dopisu Jakubu Bílkovi z období jejich uvěznění v Praze v letech 1548–1549: „Bratře Jakube a synu v Kristu Pánu mně nejmilejší“ („Psaní bratra Johane-sovo z vězení bratru Jakubovi Bílkovi též spoluvězni“, AUF VII, fol. 146r).

kteřé zřetelněji hovoří pro fakt, že autor znal adresáta osobně. V nich se zmiňuje například o jeho výchově v bratrském domě, která trvala přes tři léta,¹⁰⁰ či o jeho prostém původu.¹⁰¹ Na několika místech vyjadřuje, jak o něm smýšlí,¹⁰² hodnotí jeho duchovní stav a poukazuje na potřebu jeho dalšího duchovního růstu, aby dosáhl zralého lidství, měřeno mírou Kristovy plnosti (srov. Ef 4,13).¹⁰³ Ostatně i Bednář v úvodní studii k edici spisu konstatuje, že „autor napsal své dílo jako projev osobní lásky k mladému bratru“, a předpokládá „osobní poměr“ Augusty k adresátovi spisu.¹⁰⁴

Tomuto rámcovému profilu adresáta v řadě ohledů odpovídá osoba Jakuba Bílka. Bílek, který se narodil roku 1516 v Mladé Boleslavi a roku 1544 byl vysvěcen bratrským knězem,¹⁰⁵ je v textu *Historie pravdivé rovněž* výslovně označen jako „mladý kněz“, který již v době před Augustovým uvězněním věrně stál po jeho boku jako jeho „pomocník“.¹⁰⁶ Hypotézu, že adresátem *Umění práce* by mohl být Jakub Bílek, dále podporuje nápadná korelace výše citované úvodní pasáže spisu s pasáží z *Historie pravdivé* o korespondenci mezi Augustou a Bílkem v průběhu jejich uvěznění na Křivoklátě. Níže uvedená citace pochází z části, jejíž sepsání je datováno do doby „od 20. května do 17. července 1554“.¹⁰⁷ Autor vzpomínek zde nejprve vykresluje Augustovu literární činnost ve vězení, započatou koncem ledna 1550 po navázání kontaktu s jednotou, a plynule přechází v líčení písemného kontaktu mezi Augustou a Jakubem:

¹⁰⁰ „Což se při tobě stalo, kterýžs více nežli tři léta při takových životně obcoval.“ (BEDNÁŘ [ed.], Jan Augusta: Umění, 59.)

¹⁰¹ „Tobě jako prostému člověku“ (tamtéž, 86); „maličkým, jako tobě“ (tamtéž, 129).

¹⁰² „O tobě já pak smyslím i o tobě podobnejch, že ty ničímž, ani svým nerozuměním sobě překážeti nebudeš. Ano aby sobě ani zlým duchům, buď vnučáním neb jiných řečmi překážeti nedal, od toho tebe vystřihám.“ (Tamtéž, 96n.)

¹⁰³ „Nebo ač si dítě Boží poodrostlé a již o[d]stavené, však plnosti věka Kristova nemající, ale potřebující pěstování k zrůstu i k zmocnění svému [...]“ (Tamtéž, 60.)

¹⁰⁴ Tamtéž, 5.

¹⁰⁵ *Nekrologium jednoty bratrské*, rkp., Praha, NK ČR: XVII E 69, fol. 194v; JOSEPH FIEDLER (ed.), *Todtenbuch der Geistlichkeit der böhmischen Brüder*, Wien 1863, 273. Bílek zemřel 27. listopadu 1581 v Napajedlích a byl pohřben na tamním hřbitově.

¹⁰⁶ Srov.: „měl pomocníka Jakuba Bílka, kněze mladého.“ (ČEJKA [ed.], *Historia pravdivá*, fol. 6r.)

¹⁰⁷ ČEJKA (ed.), *Historia pravdivá*, fol. 39r. Je velmi pravděpodobné, že právě tuto část *Historie pravdivé* redakčně upravil Jan Blahoslav, jehož jméno figuruje na konci tohoto úseku textu (tamtéž, fol. 2r–39v; srov. RUDOLF ŘÍČAN, *Dějiny Jednoty bratrské*, Praha: Kalich, 1957, 220: Blahoslav „upravil první část Bílkova Života Jana Augusty“). Detailní líčení Augustova a Bílkova věznění však vykazuje tak silné rysy autentičnosti, že je důvodné se domnívat, že „jeho prvním zdrojem byl Jakub Bílek“ (MIREK ČEJKA, Zpráva editora, in: <https://mirekcejkaa.wordpress.com/augusta/>, vyhledáno 25. 4. 2017).

„Psávali i sobě vespolek s Jakubem. Bratr Jan Jakobovi jako otec k jeho potřebě i k potěšení, což při něm z povinnosti své otcovské na svobodě jsa vykonati nemohl buď pro svá mnohá zaměstknání a práce, buď pro jeho nedořlost, nevzrostlost, mladost, mdlouba a jiné, v tom jeho snášeje to vše při něm jest tu doplňoval podlé příčin k jeho vzdělání. Jakub také jemu psával jako syn otcí a tak spolu s sebou psaním mluvíváli, že o sobě vždycky mohli věděti.“¹⁰⁸

Klíčová je zde především informace o skutečnosti, že Augusta a Bílek si v roce 1550 „psávali“, jelikož jejich osobní kontakt byl v této době znemožněn. Proto se nabízí hypotéza, že *Umění práce* má svůj původ právě v této vzájemné korespondenci. Ostatně i samotný Augusta ve svém *Umění práce* hovoří o svém díle jako o „psaní“, a někdy dokonce užívá plurálu, který implikuje větší počet dopisů.¹⁰⁹

Pro tuto hypotézu dále hovoří bližší charakter vzájemného vztahu mezi Augustou a Bílkem a povaha jejich korespondence. Podle *Historie pravdivé* psal „bratr Jan Jakobovi jako otec“ a „Jakub také jemu psával jako syn otcí“. Ostatně i na jiných místech tohoto spisu je poměr mezi oběma popisován jako vztah mezi otcem a synem.¹¹⁰ Vzájemná blízkost byla nepochybně způsobena tím, že Augusta vychovával Jakuba již od velmi mladého věku, od „pacholetství“.¹¹¹ Bílek se pak postupem času stal Augustovým důvěrníkem. V srpnu 1547 jsou dva královští komisaři hledající Augustu odkázáni na Bílka jako na osobu, s níž je Augusta v těsném kontaktu: „Bratr Jakub jest doma, a onť o něm dobře ví, kde jest. Ano ví on o všem jiném, co jest ve vsí jednotě, neb jemu Augusta všeho svěřuje.“¹¹² Ze záznamu o výslechu samotného Jakuba pak plyne, že „v Litomyšli kázával [...], když Augusty nebylo“.¹¹³ O neobvyklé síle tohoto vztahu nakonec svědčí události, k nimž došlo po Bílkově propuštění roku 1561. První Bílkovy kroky vedly z Prahy na Křivoklát podělit se s Augustou o radost z nabyté svobody. Zde však neváhal vyhovět Augustově žádosti, „aby ho neopouštěl, ale pro jeho potěšení aby tu pobyl a na jeho vysvobození také počkal“. Dobrovolně zde na Křivoklátě vstoupil do služeb pana ze Šternberka, a „tak jako za vězně znovu se pro něho učinil“.¹¹⁴ Bílek choval k Augustovi po celý svůj život vel-

¹⁰⁸ ČEJKA (ed.), *Historia pravdivá*, fol. 31r.

¹⁰⁹ „V jehožto [Božím – T. L.] jménu i pomoci jej [Boha – T. L.] vyzýváje od počátku až do tohoto skonání tato psaní jsem učinil“ (BEDNÁŘ [ed.], Jan Augusta: *Umění*, 130.)

¹¹⁰ „Tito dva bratří, otec se synem, jsouce ze všech jiných bratří a sluh Páně vybráni a odmíšeni, aby toho pokušení na jednotu příšlého nejvíc okoušeli a za nejtlustší konec je nesli [...]“ (ČEJKA [ed.], *Historia pravdivá*, fol. 29v.)

¹¹¹ Tamtéž, fol. 6r.

¹¹² Tamtéž, fol. 6v.

¹¹³ Tamtéž, fol. 21r.

¹¹⁴ Tamtéž, fol. 71v.

kou úctu, vnímal ho jako svého učitele a sebe sama považoval za Augustova žáka.¹¹⁵

Pokud jde o konkrétní službu, kterou Bílek Augustovi prokazoval v období věznění na Křivoklátě, lze uvést především jeho službu písářskou. Text *Historie pravdivé* se na několika místech zmiňuje o tom, že Augusta „dával Jakubovi mnoho přepisovati“ a při prohledávání tajných úkrytů obou vězňů v roce 1553 bylo nalezeno „mnoho [...] knížek psaných ruky jeho i Jakubovy“.¹¹⁶ Jednou z nich byl i takřka hotový obsáhlý *Summovník*. Na tomto faktu, že Bílek byl Augustovým písářem, nemění nic ani Augustova kritická výpověď z prvního výsledku po zatčení roku 1548, kdy byl Augusta dotazován: „Můj Jakub dávno-li u mně? Byl-li mým písářem? Privil jsem, že není dobrý písář.“¹¹⁷ Distancovaná odpověď měla s největší pravděpodobností odvrátit pozornost vyšetřovatelů od Jakubovy osoby a ochránit jej před výsledkem a mučením.¹¹⁸ Nedovolené přepisování Augustových knih v průběhu uvěznění na Křivoklátě bylo nadto službou, kterou Bílek zejména v prvních letech nepochybně velmi riskoval. Proto si vězňové schovávali knihy v důmyslných skrýších, dopisy Augusta po přečtení raději hned pálił.¹¹⁹ Po prozrazení tajných kontaktů s jednotou jim byly veškeré rukou psané knihy zabaveny. O Jakubově písářské službě lze tedy nepochybně říci, že byla konána „s velikým nebezpečenstvím“.

Korespondence mezi Augustou a Bílkem podle tvrzení v *Historii pravdivé* sledovala ze strany Augusty vzdělávatelné a pastorační cíle. Augusta psal k Bílkově „potřebě i k potěšení“.¹²⁰ V této formulaci nacházíme další pozoruhodnou shodu s intencí Augustova *Umění práce*, které je psáno „k zprávě tvé i k potěšení“.¹²¹ Zároveň se autor *Historie pravdivé* zmiňuje o tom, že Augusta svým psaním Bílkovi vynahrazoval „otcovské povinnosti“, které nestíhal plnit v době, kdy ještě byli na svobodě kvůli své velké pracovní vytíženosti a kvůli Jakubovu přílišnému mládí a nevyzrálosti

¹¹⁵ Také Barbora Horinová ve své bakalářské práci o *Historii pravdivé* dospěla k závěru, že „Augusta a Bílek nebyli jen ‚bratří‘, nýbrž že jejich vztah byl hlubší. (BARBORA HORINOVÁ, *Paměti Jakuba Bílka*, Brno: FF MU, 2015, 42 [nepublikovaná bak. práce].)

¹¹⁶ ČEJKA (ed.), *Historia pravdivá*, fol. 34v.

¹¹⁷ Tamtéž, fol. 19v.

¹¹⁸ Tak i HORINOVÁ, *Paměti Jakuba Bílka*, 42.

¹¹⁹ „[...] všecko to, což jím přicházelo, musili každý v tom svém vězení divně skrývati před strážnými svými, jakž kde mohli; i v zemi sobě skrejšu nadělali, aby žádné nejmenší věci shlédnouti nemohli; i to světlo skrývati musili, když sobě v noci svíčkami svítili, aby ti, kdož na strážii byli, neviděli světla, ohraditi každou skulinku, kudyž by se co blíželo, musili.“ (ČEJKA [ed.], *Historia pravdivá*, fol. 30v.)

¹²⁰ Tamtéž, fol. 31r.

¹²¹ BEDNÁŘ (ed.), Jan Augusta: Umění, 55.

(„pro jeho nedošlost, nevzrostlost, mladost, mdlouhu“).¹²² Posledně uvedená informace opět nápadně koreluje s četnými zmínkami *Umění práce* o „neumělosti“ a „nedokonalosti“ adresáta,¹²³ o jeho lidské křehkosti¹²⁴ a potřebě duchovního růstu.¹²⁵ Adresátova slabost a nedostatečnost je současně nahlížena jako něco, co není na překážku kněžské službě. Augusta opakovaně rozvíjí myšlenku, že Bůh si činí nástroje svého slova právě z lidí prostých, neurozených a nevzdělaných a že jeho moc se často zjevuje v slabosti a nemoci jeho služebníků.¹²⁶

Nápadné jsou v *Umění práce* rovněž Augustovy četné výzvy, aby adresát nesl utrpení pro evangelium,¹²⁷ nedal se strhnout těmi, kdo se vysmívají pravdě,¹²⁸ ale naopak bojoval pro spravedlnost „až do smrti“.¹²⁹ Tyto výzvy zavádají důvod k domněnce, že adresát se aktuálně nacházel v situaci zvláštního utrpení a ohrožení života, což by rovněž odpovídalo situaci Jakuba Bílka, který zakusil výslechy, kruté mučení a posléze internaci v nehostinném křivoklátském vězení.

Ptáme-li se po dalších možných osobách mladých kněží, kteří by mohli zapadnout do výše načrtnutého profilu adresáta *Umění práce*, je třeba ještě zmínit jméno kněze Matěje Rybáře, vysvěceného roku 1543 v Mladé Boleslavi, který je bratrským *Nekrologiem* charakterizován jako „Augustův vopičník, nebo jeho učedník byl a nejlustnější i syn Augustův, i vlastník B. Jakuba Bílka“.¹³⁰ Nicméně nemáme výslovné zprávy o tom, že by Augustovi prokazoval nějakou službu v době jeho uvěznění. Nadto jeho povahová charakteristika „mluvný a šprýmovný, lakomý drobet“, rovněž uvedená v *Nekrologiu*, příliš neodpovídá spíše úzkostlivému psychologickému profilu adresáta *Umění práce*.

¹²² ČEJKA (ed.), *Historie pravdivá*, fol. 31r.

¹²³ „Neumělého, já dím i nedokonalého v pravdě tvého spasení i v pravdě přisluhování [...] povolal tebe Pán.“ (BEDNÁŘ [ed.], Jan Augusta: *Umění*, 60.)

¹²⁴ „Z tebeť a skrze tebe nezjeví se než to, což jsi: neumění, nemoc, škoda. [...] Neb ač dary jeho máme, však v nádobách hliněných, uspiněných, rozbitých.“ (Tamtéž, 60.)

¹²⁵ Tamtéž, 60.

¹²⁶ Tamtéž, 97.

¹²⁷ „Synu milý, budiž hotov v práci své netoliko štěstí a daření přijímatí, ale i neštěstí a nedaření. Netoliko čest a chválu mítí, ale také stud a hanbu néstí před Bohem, lidmi, dobrými i zlými; zvláště pak zlými, u nichž s pravdou potupen býti musíš, jako i Pán tvůj Kristus.“ (Tamtéž, 60.)

¹²⁸ Tamtéž, 97.

¹²⁹ Tamtéž, 98.

¹³⁰ *Nekrologium jednoty bratrské*, rkp., Praha, NK ČR: XVII E 69, fol. 167v–168r.

Závěr

Umění práce díla Páně služebného je významným spisem jak v kontextu české tak v kontextu evropské praktické teologie. V souvislosti s nedávno identifikovanými spisy Jana Augusty se otvírají nové perspektivy, z nichž lze pohlédnout na myšlenkové kořeny a vznik tohoto díla. Zejména vyvstává otázka po souvislosti *Umění práce* s Augustovým reformním homileticko-liturgickým programem, který vyústil v sestavení rejstříku perikop podle Apoštolského vyznání víry a sepsání korespondující postily, tzv. *Summovníku*.

V této studii jsem se pokusila předložit předběžná zjištění týkající se myšlenkových kořenů díla, okolností jeho vzniku a určení adresáta. Přednesla jsem argumenty pro tezi, že Augustova prakticko-teologická koncepce obsažená v *Umění práce* má svůj myšlenkový původ již v době před jeho uvězněním a že její myšlenkové kořeny sahají patrně do období kazatelské a mravní krize pocíťované v jednotě bratrské v první polovině 40. let 16. století. Tato krize vedla k postupnému zvlažnění vztahu jednoty k luterství, resp. k hledání dalších zdrojů inspirace, které by vyvážily určitou jednostrannost luterské teologie.

V Augustově díle lze v této souvislosti vysledovat zřetelné ozvuky díla Martina Bucera v zesíleném volání po obnově církve ve všech složkách jejího života a v úsilí o systematickou pastýřskou péči o duchovní život věřících. Zásadní je však současně Augustova orientace na teologickém díle Lukáše Pražského, v němž zaujímá pozici klíčové teologické normy Apoštolské vyznání víry a nechybí katechetický zřetel k postupnému duchovnímu zrání věřících, který nalezl výraz v rozlišení trojího členství: počínajících, prospívajících a dokonalých. Prakticko-teologickou koncepcí v *Umění práce* je pak možno číst jako Augustův pokus předložit ucelený program kněžské práce v církvi, v jejímž středu stojí pastýřská péče o jednotlivé věřící, zohledňující stupeň jejich duchovní zralosti.

Na základě textové analýzy *Umění práce* a pasáží z *Historie pravdivé* byla dále nastíněna alternativní hypotéza k určení adresáta spisu. Podle ní v základu *Umění práce* stojí listy Jana Augusty určené jeho dlouholetému spolupracovníku, pomocníku a spoluvězni Jakubu Bílkovi, k němuž bratrský biskup choval takřka otcovský vztah a jehož duchovnímu růstu a prohlubování kompetencí v oblasti kněžského povolání měl spis sloužit, stejně jako i dalším čtenářům z řad bratrského duchovenstva.

Úkolem dalšího výzkumu bude obsahový rozbor *Umění práce* soustředěný na otázku, jakou konkrétní roli hraje v Augustově prakticko-teologické koncepci Apoštolské vyznání víry. Plní zde jen funkci vodítka

pro tematické strukturování církevního roku a výběr perikop, anebo je jeho role komplexnější? Vzhledem ke skutečnosti, že myšlenkový základ *Umění práce* pochází s největší pravděpodobností z téže doby jako ideový základ *Summovníku*, a dále vzhledem k tomu, že dílo vzniklo v době, kdy Augusta již započal nebo se alespoň chystal k práci na první verzi svého *Summovníku* (zabavené roku 1553 po vyzrazení styků s jednotou), lze mezi obojím očekávat užší konceptuální provázanost.

Užité prameny a literatura

Rukopisy

Akta Jednoty bratrské – Acta Unitatis Fratrum, Praha: NA, depozit Unitätsarchiv Herrnhut, sign. AB II R 1.1, svazky VII, VIII a IX; [online], [10. 7. 2017], dostupné z: <http://www.badatelna.eu/fond/1014/inventar/>.

Nekrologium jednoty bratrské, rkp., Praha, NK ČR: XVII E 69, fol. 50r–232r.

Staré tisky

AUGUSTA, JAN, *Dialog, to jest, dvou formanuo rozmlouvaní, Peterky a Valoucha, přepotřebné* [...], Prostějov: Jan Olivetský z Olivetu starší, 1543. (*Knihopis*, č. 16003. Praha, NK ČR: 54 B 94 přív. 3.)

AUGUSTA, JAN, *První díl Knih služby Slova Božího*, [Praha: Jiří starší Melantrich z Aventýna, 1570]. (*Knihopis*, č. 4055. Praha, NK ČR: 54 B 5.)

AUGUSTA, JAN, *Pře Jana Augusty a kněžstva kališného od něho samého věrně a pravě sepsaná všem vuobec k soudu podaná* [...], s. l. 1543. (*Knihopis*, č. 850. Praha, NK ČR: 54 G 9526 přív.)

AUGUSTA, JAN, *Umění práce díla Páně služebného dary a milostmi od Krista Pána služebníkuom od něho poslaným danými a svěřenými. K vzdělání svatých v jednotu těla jeho v obnovení jich. Vydané od bratří starších spolu bratřím kněžím k oblíbení a k žádosti jejich*, s. l., 1560. (*Knihopis*, č. 855. Praha, NK ČR: 54 F 1122 neúpl. Praha, KNM: 35 F 18 bez tit. l. Opis: Herrnhut, Unitätsarchiv: A B II. R , Nr. 11 aa.)

BUCER, MARTIN, *Knih o opravdové péči o duše a o pravé službě pastýřské, jak by v cirkvi Kristově zřízena a vykonávána býti měla*, přel. JAN ROH, Litomyšl: Alexandr Oujezdecký, 1545. (*Knihopis*, č. 1386. Brno, MZK: ST1-0024.972 neúpl.)

- Index Bohemicorum librorum prohibitorum, et corrigendorum ordine alphabeti digestus*, Praha: Jan Karel Hraba, 1770. (*Knihopis*, č. 4298. Praha, NK ČR: 45 C 19.)
- KONIÁŠ, ANTONÍN, *Clavis Haeresim claudens et aperiens*, Hradec Králové: Václav Jan Tybely, 1729. (*Knihopis*, č. 4286. Praha, NK ČR: 54 G 101 neúpl.)
- KONIÁŠ, ANTONÍN, *Clavis Haeresim claudens et aperiens*, Hradec Králové: Jan Kliment Tybely, 1749. (*Knihopis*, č. 4287. Praha, NK ČR: 54 G 103.)
- Naučení soudcím i k soudu jdoucím [...]*, [Prostějov]: Alexandr Oujezdecký, [1550?]. (*Knihopis* č. 6086. Praha, NK ČR: 54 G 725 přív.)
- PRAŽSKÝ, LUKÁŠ, *Spis dosti činící z víry, kterýžto latínskou řečí Apologia slove [...]*, s. l. [1551–1559?]. (*Knihopis*, č. 5042. Praha, NK ČR: 54 S 194)
- SPANGENBERG, JOHANN, *Kázání pohřebné třidcatero a čtvero z evangelisty sv. Lukáše*, [Olomouc:] Jan Günther, 1559 (*Knihopis*, č. 15570. Praha, NK ČR: 54 G 89.)

Edice

- BEDNÁŘ, FRANTIŠEK (ed.), *Jakub Bílek: Jan Augusta v letech samoty*, Praha: Jan Laichter, 1942.
- BEDNÁŘ, FRANTIŠEK (ed.), Jan Augusta: Umění práce díla Páně služebného, *Věstník Královské české společnosti nauk: třída pro filosofii, historii a filologii* (1941), č. II, 1–139.
- ČEJKA, MIREK (ed.), *Historia pravdivá o některých zvláštních věcech a divných Božích skutcích v světě, obzvláště pak při Jednotě bratrské stalých* [online], [cit. 1. 5. 2017], dostupné z: <https://mirekcejka.wordpress.com/augusta>.
- ČEJKA, MIREK; ŠLOSAR, DUŠAN; JANA NECHUTOVÁ, *Gramatika česká Jana Blahoslava*, Brno: Masarykova univerzita, 1991.
- FIEDLER, JOSEPH (ed.), *Todtenbuch der Geistlichkeit der böhmischen Brüder*, Wien 1863.
- GINDELY, ANTONÍN (ed.), *Dekrety Jednoty bratrské*, Praha: Kober, 1865.
- KAŠPAR, LUDVÍK BOHUMIL (ed.), *Život Jana Augusty čili vypravování o zajetí a uvěznění Jana Augusty a Jakuba Bílka v l. p. 1548–1564*, Praha: Spolek Komenského, 1880.
- MOLNÁR, AMEDEO (ed.), *Česko-bratrská výchova před Komenským*, Praha: SPN, 1956.

- MÜLLER, JOSEPH THEODOR (ed.), *Die Gefangenschaft des Johann Augusta, Bischofs der böhmischen Brüder, 1548 bis 1564, und seines Diakonen Jakob Bilek, von Bilek selbst beschrieben*, Leipzig: Friedrich Jansa, 1895.
- ŠUMAVSKÝ, JOSEF FRANTA (ed.), *Život Jana Augusty, staršího a správce jednoty bratrské v Čechách, sepsal Jan Blahoslav*, Praha: J. Fetterlová, 1837.

Literatura

- BAŤOVÁ, ELIŠKA, Augustovo Registrum aneb Zpráva, co se kdy a o čem čísti má a jeho kontext: nové pohledy, in: P. HLAVÁČEK (ed.), *O Felix Bohemia! Studie k dějinám české reformace*, Praha: FF UK, 2013, 195–213.
- BAŤOVÁ, ELIŠKA, Koncepce liturgického roku v hymnologické činnosti Jana Augusty, *Hudební věda* 49 (2012/1–2), 33–44.
- BAŤOVÁ, ELIŠKA, Prolegomena k interpretaci a dataci nově objeveného Augustova Summovníku, *Clavibus unitis* 5 (2016), 1–16.
- BEDNÁŘ, FRANTIŠEK, Zwei Versuche der alten Brüderunität um einen Aufbau der praktischen Theologie im 16. Jahrhundert (Lukášovy Zprávy kněžské a Augustovo Umění práce), *Theologische Zeitschrift* (Basel) 8 (1952), 357–385.
- ČEJKA, MÍREK, Zpráva editora [online], [cit. 1. 5. 2017], dostupné z: <https://mirekcejkaa.wordpress.com/augusta>.
- D'ELVERT, CHRISTIAN, Geschichte des Bücher- und Steindruckes, des Buchhandels, der Bücher-Censur und der periodischen Literatur, so wie Nachträge zur Geschichte der historischen Literatur in Mähren und Oesterreich-Schlesien, Brno: R. Rohrer's Erben, 1854.
- FILIPÍ, PAVEL, Tendence bratrské homiletiky, in: TÝŽ; AMEDEO MOLNÁR (eds.), *Do posledních končin. Sborník prací Josefu Smolíkovi k 60. narozeninám* (Studie a texty KEBF 4), Praha: Kalich, 1982, 77–100.
- HORINOVÁ, BARBORA, *Paměti Jakuba Bílka*, Brno: FF MU, 2015 [nepublikovaná bakalářská práce].
- JUNGMANN, JOSEF, *Historie literatury české: aneb soustavný přehled spisů českých, s krátkou historií národu, osvícení a jazyka*, Praha 2 1849.
- JUST, JIŘÍ, Summovník Jana Augusty a jeho dochování. Příspěvek k tématu bratrské knižní kultury a k možnostem jejího dalšího výzkumu, in: *Jan Augusta. Nové texty – nové perspektivy. Studie a texty ETF* (2017), [v tisku].

- JUST, JIŘÍ, Internace Jana Augusty na Křivoklátu jako příklad konfesního násilí a problém její interpretace, *Folia historica Bohemica* 30 (2015), 33–46.
- LANDOVÁ, TABITA, Lekcionář Jana Augusty a jeho role v bratrském sporu o perikopy, *Listy filologické* 135 (2012/3–4), 333–365.
- LANDOVÁ, TABITA, *Liturgie Jednoty bratrské (1457–1620)*, Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2014.
- LANDOVÁ, TABITA, Zjevná a skrytá skutečnost. Pojetí církve Kristovy u Jana Augusty, *Listy filologické* 140 (2017/3–4), 375–405.
- LANDOVÁ, TABITA, Preaching According to the Apostles' Creed. Inquiry into the Origin and Purpose of *Summovník* by Jan Augusta [v tisku].
- MOLNÁR, AMEDEO, *Čeští bratři a Martin Bucer: Listy kritického přátelství*, Praha: Kalich, 1972.
- MOLNÁR, AMEDEO, Počínající, pokračující, dokonalí, in: týž, R. ŘÍČAN et al. (eds.), *Jednota bratrská 1457–1957: sborník k pětistému výročí založení*, Praha 1956, 149–165.
- MÜLLER, JOSEF THEODOR, *Geschichte der Böhmischen Brüder, 2. Bd., 1528–1576*, Herrnhut: Missionsbuchhandlung, 1931.
- ŘÍČAN, RUDOLF, *Dějiny Jednoty bratrské*, Praha: Kalich, 1957.
- SMOLÍK, JOSEF, *Večere Páně a obcenství v hlavních jednotách církve Kristovy*, Praha: ETF UK, 1950 [nepublikovaná disertační práce].
- SMOLÍK, JOSEF, *Bratr Jan Augusta*, Praha: Kalich, 1984.
- SMOLÍK, JOSEF, Jan Augusta na Křivoklátě, *Středočeský sborník historický* 8 (1973), 167–180.
- ŠMÍDOVÁ, KATEŘINA, *Ortografie Augustova Summovníku*, Praha: FF UK, 2013 [nepublikovaná diplomová práce].
- VOIT, PETR, *Encyklopedie knihy: starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století*, Praha: Libri, 2006.
- WERNISCH, MARTIN, *Praeclarus theologus Unitatis Fratrum (život a dílo Matěje Červenky)*, Praha: ETF UK, 2001 [nepublikovaná habilitační práce].
- WINFRIED EBERHARD, *Monarchie und Widerstand: zur ständischen Oppositionsbildung im Herrschaftssystem Ferdinands I. in Böhmen*, München: Oldenbourg, 1985.